

kritisert av Legeforeningen, særlig bestemmelsen om at avgjørelsen skulle være enstemmig, noe som betød at lekmannen i realiteten hadde veto overfor lege-representantene.

Legeforeningens interesser i abortspørsmålet, å bevare standens autonomi overfor ytre krav, som kunne føre til øket kontroll utenfra, kom til å legge grunnlaget for et kompromiss på det partipolitiske planet. Forklaringen på dette ligger ikke bare i legeprofesjonens maktposisjon i sin alminnelighet. I dette tilfelle ligger også noe av forklaringen i Arbeiderparti-regjeringens ønske om å samle mest mulig støtte, også blant de borgerlige partier for et lovvedtak, samtidig med at Arbeiderpartiet hadde parlamentarisk flertall. Problemet er altså ikke så mye hva som kan presses igjennom på grunnlag av Arbeiderparti-representasjon i Stortinget, men snarere ønsket å støte færrest mulig fra seg. Arbeiderparti-regjeringen aksepterte dermed Legeforeningens innvendinger, dels fordi legene hadde gått imot Straffelovrådets forslag på vesentlige punkter, og en ikke regnet med å kunne praktisere en lov om abort som ikke hadde legestandens støtte, men også for å dempe kritikk. Under den fortsatte lovgivningen oppnådde da også Arbeiderpartiet å få støtte også fra de borgerlige partiene på dette. Denne støtte kom delvis fra to av de fire borgerlige partiene, fra Høyre og Venstre. Det kristne motforslaget ble således nedstemt, særlig mot Kristelig Folkeparti og Senterpartiets stemmer. Legestandens profesjonsinteresser kom dermed, også gjennom den støtte de fikk fra Arbeiderpartiet, til å legge grunnlaget for et kompromiss mellom svært ulike interesser. Det endelige lovvedtaket betød utdefineringen av Arbeiderpartiets kvinneopposisjon på den ene siden, og utdefineringen av tradisjonelt sterke kristne grupper på den annen.

Litteratur

- Kiær, D: »Norsk Kvinnesaksforening i 30-årene. Med tilbakeblikk på tidligere virke og streiflys frem til 1977«, Oslo 1977.
- Tonna, A.: »Loven om abortus provocatus. En studie i interessegruppers adferd«, Institutt for Statsvitenskap, Universitetet i Oslo, Oslo 1966.
- Innstilling fra Straffelovrådet om adgangen til å avbryte svangerskap, Oslo, 1956.
- Odelstingsproposisjon nr. 15, 1959: Om lov om adgang til avbrytelse av svangerskap.
- Stortingsforhandlinger 1960-61: sak nr. 1, 6.-7., 11. og 21. okt.
- Haffner, J.: »Om Adgangen til å avbryte svangerskap«, Tidsskrift for Den Norske Lægeforening, nr. 7, 1957.
- Strøm, A.: Om »Adgangen til å avbryte svangerskap«, samme sted.
- Syvrtsen, S.; Thorleifsen, T.: »Kvinner i strid. Historien om Arbeiderpartiets kvinnebevegelse«, Oslo 1960.
- Norges Kirkelige Landslags lovforslag: motiver trykt som vedlegg til Ot.prp. nr. 15:1959. Forslaget er trykt som Tillegg til Dokument 3, Stortingsforh., 1957.
- Forarbeider til loven i justisdepartementets Lovavdelings arkiv.

Kvinnerettslig teori og metode

Anne Hellum, Wenche Kverneland,
Kirsten Langseth & Margrethe Lysaker

I. Grunnlag og mål

Målet for oss som kvinnerettsstudenter er gjennom faget å fremme kvinnefrigjøring. Grunnlaget er individuelle og kollektive erfaringer om kvinneundertrykking, slik de kommer til uttrykk gjennom den organiserte kvinnebevegelse i skrifter, aksjoner og demonstrasjoner.

Den nye given i den kritiske bevegelse og i kvinnebevegelsen i slutten av 60-åra spredte seg også til det juridiske fakultetet i Oslo, og Kvinnesaksgruppa ble startet. Her snakket vi sammen og aksjonerte ut fra situasjonen vår som kvinner, studenter og jurister. Vi ville imidlertid også bruke kunnskapene våre til fordel for andre kvinner. Et konkret utslag av dette var opprettelsen av JURK (juridisk rådgivning for kvinner). Gjennom rettshjelp til kvinner ville vi gi støtte til løsningen av noen av de mest påtrengende problemene deres. Samtidig ville vi finne ut mer om hvordan rettsreglene og rettssystemet fungerte overfor kvinner. Behovet for å ta opp prinsipielt de problemene vi fikk innsikt i kunne etterhvert ikke oppfylles i JURK. Løsningen ble at Kvinnesaksgruppa tok initiativ til å innføre kvinnerett som eget spesialfag.

II. Organisasjon og metode

Kvinnerettens mål nødvendiggjør at vi angriper jussen på en utradisjonell måte, en kvinnerettslig metode. Dette er ikke bare spørsmål om en teoretisk og intellektuell angrepsmåte. En like viktig del av metoden er den organisasjonsmessig og den praktiske måten vi arbeider med faget på. Forankringen i den nye kvinnebevegelsen har ikke bare fått betydning for hvilke problemer vi tar opp og hvordan de analyseres, men også for hvordan vi organiserer jobbingen med dem. Vi vil altså bryte ned skillet mellom organisasjon og metode. Innenfor universitetet vil vi i måten vi organiserer faget på bryte med en hierarkisk universitetsstruktur, bryte ned skillene mellom forskning og undervisning, og mellom student og forsker. Utad vil vi bryte ned skillet mellom universitet og samfunn, juss og politikk.

Brudd med den hierarkiske universitetsstrukturen

En erfaring gjort i kvinnebevegelsen, at autoriteter ikke kan bekjempes ved at vi selv blir en del av et autoritært system, har fått grunnleggende betydning. Faget kvinnerett har fått en flat struktur.

Initiativet til å starte kvinneretten kom kollektivt fra studenter og lærere. Den første »kampen« innenfor et individualistisk og konkurranseorientert universitet, var å sørge for at kvinnerettsstudentene kunne avlegge eksamen kollektivt, dvs. som gruppeavhandling. Det praktiske arbeidet med å drive kvinneretten som undervisningsfag gjøres av en gruppe studenter, kvinnerettskollektivet.

Arbeidsoppgavene roterer, noe som vi ser på som viktig: flest mulig skal få faglig og organisasjonsmessige erfaringer og oppmuntres til å stole på egne erfaringer og vurderinger. Alle beslutninger tas på grunnplan. Alle kvinnerettsstudentene er med på å ta beslutninger, praktiske og faglige. Dette skjer på Kvinnerettslunchen to ganger i uken. I tillegg til dette har vi Kvinnerettsdag en gang i slutten av hvert semester. Da diskuterer vi hvordan hver enkelt har opplevd semesteret, dvs. undervisning, det praktiske arbeid og hvordan vi selv har fungert i miljøet og i forhold til hverandre. Ved slike anledninger kan vi avmystifisere hverandres arbeidsoppgaver. Vi kan dessuten ta opp mer personlig kritikk av oss selv og andre, og finne ut hva vi kan gjøre med arbeidsformen. På denne måten motvirker vi også våre egne tilbøyeligheter til å gjøre personer med andre arbeidsoppgaver enn oss selv til autoriteter. Deltagelsen i et kvinnerettsmiljø er krevende og utviklende, nettopp fordi vi har valgt denne formen.

Forskning og undervisning

Kvinnerettskollektivets arbeidsoppgaver er ikke begrenset til administrasjon. I tillegg arbeider kollektivet med forskningsprosjekt, slik at kollektivet og/eller andre prosjektgrupper er ansvarlig for en eller flere undervisningstimer i løpet av semesteret, hvor de da legger fram resultatet av sitt arbeide. Dette betyr i praksis to ting, formidling av forskning til andre, og respons i forbindelse med undervisningen og diskusjonene knyttet til den, tilbake til forskerne. Viktige ideer og synspunkter som kommer fram blir tatt vare på og fulgt opp.

Student – forsker

Kollektivt ansvar for forskning og undervisning, gjør at også studenter tør ta på seg slike oppgaver. På denne måten avmystifiserer vi forskning og

innser at alt nyskapende arbeid er forskning og at formidling utgjør en viktig del, både for å utvikle videre det vi selv arbeider med og for å gi støtet til nye prosjekter på tilknyttede eller andre områder.

Forskning og politikk – universitet og samfunn

Forskningen har alltid vært politisk. Vi forsøker å nedbryte myten om at den ikke er det, samtidig som vi ytterligere vil politisere den. Ved framstillinger og vurderinger av gjeldende rett, nye lovforslag og kvinnepolitiske krav til rettsendringer, vil kvinnebevegelsens analyser, krav og målsettingen være avgjørende, og peke ut viktige forskningsområder for kvinneretten. Dette får naturligvis konsekvenser for form og måte å formidle på, og formidlingen blir en legitim og viktig del av faget.

III. Teori og metode

Det er kvinners virkelighet, problemer og behov som blir avgjørende for hvilke emner som tas opp på Kvinneretten. I utgangspunktet har dermed alle regler som angår kvinner relevans. Kvinneretten befatter seg således med hele rettssystemet. Her skiller vi oss fra tradisjonell juridisk innfallsvinkel, som i liten grad er problemorientert. Dette skiller oss også fra de retninger innen kritiske rettsteorier som mekanisk lar en snever definisjon av produksjonsforholdene være avgjørende for hvilke problemområder som tas opp.

Kvinner lever et annet liv og har andre problemer enn menn, hjemmearbeid og fødselsarbeid i den private sfæren er noen stikkord. Her er det liten eller ingen lovgivning. Kvinneretten beskjeftiger seg derfor med de rettstomme rommene.

Fordi vi er problemorienterte må vi bryte ned skillene mellom de tradisjonelle juridiske disiplinene. Om kvinners rett til penger står i sentrum for interessen, nødvendiggjør dette at f.eks. trygderett, familierett, arbeidsrett og skatterett sees under ett. Først når vi arbeider på denne måten får vi oversikt over hvordan rettsreglene griper inn i og styrer kvinners liv. Først når lovendringer vurderes i dette hele kan vi se om de er egnet til å endre kvinners virkelighet eller om de bare skyver problemene over på andre områder.

For å kunne få en mer helhetlig forståelse av kvinners retssituasjon trekker vi inn kvinneforskning fra historie, økonomi, sosiologi og andre

fagområder. Kvinneperspektivet bryter ned de tradisjonelle skillene mellom fagområdene.

Grensen mellom juss og kvinnepolitikk er som nevnt også flytende.

Det har foreløpig utpekt seg følgende hovedområder for kvinneretten:

Likestillingsrett, fordi kvinners levekår adskiller seg skarpt fra mennes, mens retten ikke tar hensyn til sosiale forskjeller. Den er i hovedtrekkene kjønnsnøytral.

Kvinnepengereppen, dvs. forsørgersystemene privat forsørging, offentlig forsørging og lønn, fordi kvinner er økonomisk undertrykket.

Fødselsretten, fordi fødselen angår de fleste kvinner store deler av deres voksne liv, og rettsystemet tar lite eller ingen hensyn til kvinners biologi.

Med utgangspunkt i disse hovedområdene vil vi gjennom eksempler belyse trekk ved Kvinnerettens innhold, dens faglige og metodiske kjennetegn. Vår framstilling bygger på egne og andre kvinnevertsstudenters arbeider og erfaringer.

Likestillingsrett

Kort sagt tar likestillingsretten opp forholdet mellom kvinners formelle og reelle rettigheter.

Likhet mellom kvinner og menn. Formelt likestillende regler har vært historisk nødvendige for å gi kvinner adgang til de samme posisjoner som menn. For at kvinner i praksis skal oppnå samme rettigheter som menn, må de materielle forholdene legges til rette etter kvinners behov. Dette har ikke skjedd, noe som kan forklare hvorfor maktbalansen mellom kjønnene ikke har endret seg i vesentlig grad. Vårt kvinnevertslige utgangspunkt er at formelt likestillende regler som ikke har basis i kvinners virkelighet, fører til at kvinner faktisk stilles dårligere enn menn. Dessuten mener vi at slike regler bidrar til å opprettholde eksisterende ulikheter ved å tilsløre dem. En oppgave for likestillingsretten blir derfor å søke å belegge denne hypotesen.

Likhet mellom kvinner. Det er også ulikheter mellom kvinner, som for eksempel skyldes klassetilknypning, forhold til menn, om de overhode har forhold til menn, eventuelt hvilke menn, eller bosted. Ved å sammenligne kvinner med kvinner vil vi i likestillingsretten nærmere belyse hvordan disse ulikhetene gir seg juridisk utslag. De fleste regler som gjelder kvinner kan tilnærmes gjennom disse likhetsperspektivene. Likestillingsretten be-

fatter seg med alle de kvinnevertslige delområdene. Ved å stille felles problemstillinger innen de ulike rettsområdene, vil vi etterhvert komme fram til en kvinnevertslig teori om rettens struktur og funksjon med hensyn til å skape likhet mellom kvinner og menn og likhet mellom kvinner.

Rettsnormene. En undersøkelse av rettsnormene forteller imidlertid bare om det nærmere innhold av de rettighetene kvinnene har på papiret, ikke noe om hvordan de fungerer i praksis.

Rettslivet. Hvordan rettsreglene håndheves, gir et riktigere bilde. Høyesterettspraksis vil her være minst interessant. Svært få av de rettsproblemene kvinner har går dit. Krav på bidrag fra ektefelle, stønad til ugift mor, en bondekvinnes krav om å bli lignet særskilt, kommer sjelden til Høyesterett. I den grad Høyesterett har avgjort spørsmålet, behøver ikke dette være uttrykk for hva slags praksis underordnede domstoler eller organer har.

Underrettspraksis og forvaltningspraksis gir et bedre bilde. Hit kommer flere saker som angår kvinner. Hvordan disse organene praktiserer rettsreglene, blir avgjørende for kvinnene. Et eksempel på dette finnes i Knut Rognliens avhandling om »Særskilt ligning for bondekvinne« (Universitetet i Oslo 1977). I den grad bondekvinne ikke blir regnet som den virkelige utøver av næringen (skattelovens § 16,5), kan hun på visse vilkår oppnå å bli lignet særskilt for sin del av overskuddet. Lovens vilkår er kjønnsnøytrale. Rognlien undersøkte hva ligningssjefene i 7 forskjellige distrikter la vekt på når de avgjorde om og i hvilket omfang søkeren skulle ligned særskilt. Ligningssjefenes vurderingsmomenter var i mange tilfeller forankret i tradisjonelle kjønnsrolleforestillinger, ikke i faktiske undersøkelser om hva arbeidsinnsatsen hadde bestått i. Dette førte til en innsnevring av den formelle retten.

Virkelighet – empiri. Vi vil gå et skritt videre med hensyn til hva som er relevant å trekke inn for å beskrive kvinners rettsstilling. Hvilke rettigheter oppnår kvinner utenfor det vanlige håndhevingsapparatet – hva gjelder mellom private parter? Saker som JURK har behandlet viser, at hjemmearbeiderens krav på penger etter Ektefellelovens § 1 (om den gjensidige underholdsplikten) ikke er noen realitet. Arbeidsavtaler som inngår på typiske kvinnearbeidsplasser rundt i distrikts-Norge vil sannsynligvis gi et annet bilde av kvinners lønnsvilkår enn likelønnsavtalen mellom LO og NAF eller likestillingslovens regel om likelønn. For å gi en riktig framstilling av kvinners rettsstilling, er det nødvendig å hente materiale utenfor de tradisjonelle rettskildene. Erfaringsmateriale vil være nødvendig: Jurksaker, sosiologiske undersøkelser, statistikk. Kvinners egne erfaringer slik de kommer til uttrykk gjennom organisert kvinnebevegelse, blant annet i kvinnetidsskrifter og kvinneforskning og enkeltkvinners erfaringer, for eksempel hva kvinner på krisesenteret forteller.

De rettsomme rommene. I mange tilfelle vil ingen av de faktorene vi har vært inne på kunne si noe om kvinners rettsstilling, fordi mange kvinner ikke befinner seg på de områder lovreguleringen tar sikte på. At arbeider-

vernlovgivningen i utgangspunktet er lik for kvinner og menn, hjelper lite når størsteparten av kvinnene beskjeftiger seg med ulønnet hjemmearbeid. Likestillingen i regelverket har i stor grad bestått i å la regler som regulerer menns liv også omfatte kvinner, uten at virkeligheten har blitt endret tilsvarende. Den viktigste forskjellsbehandlingen består i, at kvinnene ikke har oppnådd lovfestede rettigheter på sine livsområder. Mangel på lovgivning fører til at kvinner stilles dårligere enn menn.

Kvinnepengerett

Kvinnepengeretten er sentral fordi kvinner er økonomisk undertrykt. Som reservearbeidskraft har kvinner et usikkert forhold til lønnsarbeid. Som lønnsarbeidere befinner kvinner seg stort sett i lavtlønnsyrker. De fleste er imidlertid hjemmearbeidere. Avlønningen av dette arbeidet er tilfeldig og avhengig av hva de menn hjemmearbeiderne har inngått ekteskapskontrakt med har evne og vilje til å betale.

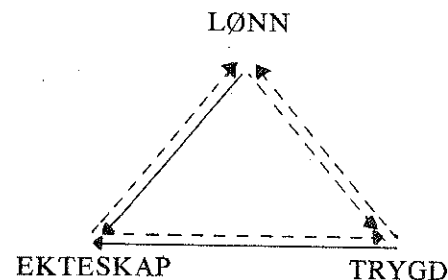
Kvinnepengeretten tar for seg juridiske sider ved kvinners forhold til de tre forsørgersystemene – offentlig forsørging (trygd), lønnsarbeid og privat forsørging (ekteskapskontrakten). Dette skjer på forskjellige måter alt etter hva siktemålet er.

Kartlegging. Et mål er å kartlegge hvilke formelle rettigheter kvinner har innen de forskjellige forsørgersystemene. Slike framstillinger er mangelfulle. Juridiske forskere har stort sett vært opptatt av de rettsområdene som er knyttet til eiendom, omsetning og kapital. Grundig juridisk innsikt i kvinners rett til penger er nødvendig blant annet for at vi som rettshjelpere skal kunne ivareta kvinners interesser best mulig. Metoden her blir å bruke de tradisjonelle rettskildene. Vi mener at reelle hensyn – hensynet til kvinnen – skal tillegges større vekt enn tradisjonelt.

Idealer – realiteter. Dette kartleggingsarbeidet utgjør grunnmaterialet når vi undersøker hvilken rett til penger kvinner har i praksis. Skal vi finne ut hvordan de formelle rettigheter fungerer, må vi se på håndhevingen, kvinners virkelighet og gå inn i de rettstomme rommene. (Se mer om forholdet mellom formell og reell rett under likestillingsretten).

Systemkritikk. Foran var siktemålet å kritisere rettsreglene på systemets egne premisser – vi tok opp forholdet mellom idealer og realiteter. I kvinnepengeretten ønsker vi å gå lenger. Ved å samle framstillinger av de ulike forsørgersystemene vil vi gi et bilde av rettssystemets struktur og funksjon.

I »Ekteskapet, den moderne husmannskontrakten« (Kvinnerettslige studier nr. 1) viser Tove Stang Dahl hvordan rettsreglene støtter opp om og styrker kvinners usikre forhold til lønnsarbeid og trygd, samtidig som de sammen med andre mekanismer skyver kvinner mot ekteskapet som forsørgeskilde.

Hvordan kvinner skyves mot ekteskapet markeres av de ubrutte pilene. De brutte pilene markerer hennes usikre forhold til arbeid og trygd.

Ved undersøkelse av nye regelsett vil dette perspektivet danne et nyttig utgangspunkt. I »Omfordeling eller forfordeling gjennom skattereglene. En kvinnerettslig interesseanalyse«, tar Anne Hellum, Marianne Kjøllesdal og Annie Krefting opp hvordan skattereglene er et av de midler samfunnet bruker til å regulere og kontrollere kvinners forhold til de ulike forsørgersystemene. Virkninger av reglene om familiebeskatning for hjemmearbeidende kvinner, er at de er med på å binde disse kvinnene til fortsatt hjemme- og omsorgsarbeid, og at de representerer en hindring for dem som ønsker lønnsarbeid utenfor hjemmet. Videre er disse reglene med på å presse utarbeidende kvinner tilbake til hjemmet.

Fødselsrett

Kvinnens liv – utgangspunkt. Fødselsretten behandler viktige situasjoner i kvinners liv. »Som et utgangspunkt kan fødselsrett sies å være rettsspørsmål som knytter seg til 1) forebygging av fødsel, 2) til fødselsarbeidet og til 3) konsekvensene av fødselen«. (Marianne Fastvold »Fødselsrett og likhet et kvinnesperspektiv«, Kvinnerettslige studier nr. 2).

Skjematisk kan fødselsretten inndeles slik:

Fase 1: Forebygging, konstatering og avbrytelse av svangerskap.

- a) Prevensjon
- b) Abort
- c) Graviditetstest og MR(Menstrual regulation)

Fase 2: Selve svangerskapet

- a) Samleie – valg av tidspunkt, selvbestemt samleie, voldtekt i og utenfor ekteskapet
- b) Kunstig inseminasjon
- c) Rettigheter under svangerskap – permisjon, lønn, trygd, bidrag fra ugift far osv.

Fase 3: Fødselen og tiden etter denne

- a) De samme spørsmål som under 2c
- b) Fødeforholdene
- c) Retten til å amme – arbeidsfri, lønn
- d) Retten til fri ved barns sykdom – lønn
- e) Farens plikter og rettigheter – omsorgspermisjon, foreløpig ingen rett til lønn eller trygd
- f) Barnehager – bør være et tilbud til alle barn og foreldre

Listen er ikke utfyllende. (Mette Borchgrevink: »Livmorens juss og politikk«, Kvinnerettslig avhandling under arbeid).

Likhetsperspektivet. I fødselsretten er det særlig iøynefallende hvordan regler som er felles for kvinner slår ut forskjellig, fordi kvinners virkelighet ikke er lik. Gjennomgående metodisk trekk er derfor at kvinner sammenlignes med kvinner, likhetsperspektivet anlegges.

Hvordan Wenche Kverneland og Kirsten Langseth i »Abort og ulikhet« (Kvinnerettslige arbeidsnotater under arbeid) angriper Lov om svangerskapsavbrudd av 13. juni 1975 nr. 50 illustrerer dette. De stiller følgende problemstillinger: Fører lovens skjønnstema, nemndsystemet, klassetilhørighet, bosted, alder, samvittighetsfritak for helsepersonell og andre faktorer til forskjellsbehandling av abortsøkende? Tverrfaglighet utgjorde en nødvendig del av metoden. I tillegg til jussen gjorde de bruk av sosiologiske undersøkelser og statistikk.

»Lovløst« område. Som andre deler av kvinneretten er fødselsretten kjennetegnet ved manglende eller sparsom lovregulering. Et eksempel på dette henter vi fra prevensjonsretten, Gunhild Buestad og Margrethe Lysaker »Kvinnens rett til prevensjon« (Kvinnerettslig avhandling under arbeid).

Det er ingen egen prevensjonslov. Juridisk forskning har ikke tidligere befattet seg med området. I første omgang undersøkte Buestad og Lysaker om kvinner overhodet har noen juridisk rett til prevensjonsveiledning. Rettens omfang og innhold var svært uklare. Ved å se på helsepersonells plikter fant de ut at kvinner har formell rett, begrenset til kun en gruppe leger, distriktslegene. I neste omgang så de på faktorer som kunne bidra til

å innskrenke denne formelle retten. Legers kunnskap og vilje og særlig betydningen av legens rett til å nekte å gi veiledning om nektelsen var saklig begrunnet ble undersøkt. At kriteriet saklig grunn ble definert av legen selv og at avgjørelsen hans er et forvaltningsvedtak som er vanskelig å påklage, fant de gjorde retten svært usikker.

Ved siden av disse mer formelle begrensningene, undersøkte de faktiske begrensninger, både med hensyn til retten og adgangen i de tilfellene kvinner ikke har noen juridisk rett. Kunnskap, bosted, klassetilhørighet og økonomi var noen momenter. I tillegg til juridisk metode beveget de seg over til både sosiologi og statistikk. I de rettstomme rommene, hvor lovregulering mangler helt, er ufullstendig eller uklar, må vi gå utenfor de vanlige rettskildene for å få innblikk i hvilke rettigheter kvinner oppnår i praksis.

Rettsendring. Kvinnerettens overordnede mål er som nevnt å fremme kvinnefrigjøring. En måte å gjøre dette på er å kartlegge kvinners rettsstilling. Et annet middel er gjennom kritiske arbeider å avsløre hvordan rettssystemet bidrar til å opprettholde og skape kvinneundertrykking.

Kvinneretten er også rettsendrende. Hvorvidt rettsendring i visse tilfelle kan være et middel til å fremme kvinnefrigjøring tas opp. I den grad den kan det, vil vi gjennom faget stille konkrete krav til lovgivningen.

Her kommer retts sosiologien med dens belysning av forholdet mellom rett og samfunn inn. Uten forståelse av hva som er viktigst når det gjelder å bedre en undertrykt gruppes situasjon, rettsendring eller samfunnsendring, og hvorvidt rettsendring kan være noe egnet middel til samfunnsforandring, kan vi risikere å »bli lurt« til å godta reformer som bare er et slag i luften. En rekke retts sosiologiske undersøkelser har vist at skal maktforholdene endres så det monner, spiller en gjennomgripende endring av de materielle forholdene en avgjørende rolle i forhold til lovgivning. En rekke retninger innen marxistisk rettsteori forfekter at enhver lovendring a priori vil bli et slag i luften. Våre erfaringer fra kvinneretten er at vi bør være forsiktige med å overføre slike teorier for mekanisk på kvinner, fordi kvinners liv ofte faller utenfor lovreguleringer. De mangler derfor rettigheter som er fundamentale for å ta del i den delen av samfunnslivet som foregår utenfor privatlivet. I slike tilfelle mener vi lovregulering kan være en nødvendig forutsetning for endring av kvinners situasjon, selv om det ikke er tilstrekkelig.

Eksempler fra fødselsretten er:

- Krav om selvbestemt fødsel, dvs. rett til selvbestemt abort og bedre og gratis prevensjon.
- Krav om å være gravide og føde og amme under skikkelige økonomiske, sosiale og medisinske forhold.
- Krav om gratis tilsynsordninger for alle barn.
- Krav om 6 timers arbeidsdag for alle.

Her ser vi videre hvordan det er kvinnebevegelsens krav som peker ut hvilke krav til rettsendring kvinneretten stiller.

Når det gjelder hvilken nærmere utforming et regelsett bør få for å kunne tjene kvinner, gir igjen rettssosiologien veiledning. Rettssosiologiske undersøkelser viser at skal en lovregulering overhodet få betydning, må det finnes konkrete påbud og klare rettigheter som medfører økonomiske uttelling og inngrep i etablerte interesser.

Erfaringer fra prevensjonsretten bekrefter dette. De viser at kvinner vil være tjent med en prevensjonslov som gir dem klare rettigheter til å få prevensjonsveiledning kombinert med plikt for helsepersonell til å yte slik veiledning. Reglene må ikke være skjønnsbetonte slik at det åpnes for en adgang til forskjellsbehandling. For å sikre like og gode rettigheter for alle kvinner, må de videre være sanksjonerte.

Bakgrunnsmateriale:

Tove Stang Dahl's forelesningsserie i »Kvinneverettsteori og metode«, Universitetet i Oslo, høsten 1977.

Tove Stang Dahl m.fl. »Juss og Juks«, Pax forlag, a.s. 1975.

Anne Robberstad og Lucy Smith »Kvinneverett. To artikler. «Institut for Privatrett, Universitetet i Oslo, Stensilserie nr. 30.

Agnes Vogt »Kontroll av kvinner gjennom lovgivning«, Jussens Venner, Bind XIII, Hefte 3 - 1978, Universitetsforlaget.

Vilhelm Aubert »Rettsens sosiale funksjon«, Universitetsforlaget 1976.

Bratholm, Sundby red. »Kritisk juss«, UniPax 1976.

Tomas Mathiesen »Rett og samfunn«, Pax forlag a.s. 1977.

Torstein Eckhoff »Rettskildelære«, Tanum-Norli 1975.

Reflexioner kring förhållandet Kvinno- rätt-Samhällsvetenskap

Karin Widerberg

Vilket förhållande som kan råda mellan kvinnorrätt och samhällsvetenskap bestäms av vad man menar med kvinnorrätt.

När man i Danmark och Norge i mitten på 70-talet började planera för kurser i kvinnorrätt, var själva definitionen av kvinnorrätt föremål för diskussion. Första gången kursen i kvinnorrätt gavs vid Köpenhamns Universitet var definitionsproblemet ett utav de problem som behandlades under kursens gång. Definitionsproblemet försvann dock från kursen redan efter första terminen, det ansågs vara för svårt. Ser man på de arbeten som kommit ut från kvinnorrätten i Danmark, Norge och nu i Lund är det tydligt att man också där, åtminstone tillfälligt, övergivit definitionsproblematiken för att istället ägna sig åt »allmänt vedertagna« kvinnorrättsliga problem och undersökningar. Mycken viktig kunskap om »dolda förhållanden« har härmed också producerats. Men för att kunna utveckla och komma vidare inom kvinnorrätten tror jag det är nödvändigt att ånyo ta upp definitionsproblematiken och därmed kvinnorrättens förhållande till samhällsvetenskaplig teori och metod.

Olika tänkbara definitioner på kvinnorrätt och vad dessa innebär för förhållandet till samhällsvetenskaplig teori och metod.

Om man med kvinnorrätt menar studiet av de lagar/förordningar i vilka en formell särbehandling av kvinnor stadgas och begränsar detta studium till en beskrivning av dylika stadganden, behövs inget förhållande mellan kvinnorrätt och samhällsvetenskap. Dvs. så länge man gör en dylik beskrivning i gängse juridiska termer och klassificeringar och ej försöker förklara stadgandenas innehåll eller föreslå lagstiftningsändringar, har man ej behov av samhällsvetenskaplig teori och metod. På inget av de ställen i Skandinavien där det nu bedrivs kvinnorrättslig verksamhet har man emellertid använt sig av ovannämnda definition. Tvärtom. Man har ansett det viktigt att tolka, tycka och föreslå annan utformning av gällande lagstiftning eller helt ny lagstiftning. Vilka problemställningar/probleminriktningar har man då i praktiken ansett kvinnorrättsliga och vad får dessa för konsekvenser för förhållandet kvinnorrätt-samhällsvetenskap?

I Danmark har man ansett att en undersökning av ett lagstiftningsområdes innebörd och betydelse för kvinnorna, typ arbetsrätt, familjerätt osv., vara en kvinnorrättslig problemställning. För att kunna fastställa vilken betydelse och innebörd stadgandena har för kvinnorna, måste man dock ha fastställt hur kvinnans sociala situation ser ut, inte bara inom det sociala